

2017-11-13

AF-1883

Lietuvos politinių kalinių ir
tremtinių sąjungos Klaipėdos
raiono filialas
Įmonės kodas : 302296138

Klaipėdos r. savivaldybės merui
Vaclovui Dačkauskui

Prašymas
2017 11 12

Artėja mūsų valstybės šimtmečio jubiliejus. Todėl gera proga prisiminti ir iamžinti
mūsų didvyrių atminimą Vienas iš jų, tai Antanas Stalmokas/1920-1946/ gimes
Gargžduose , sušaudytas NKVB rūmuose ir nuvežtas į Tuskulėnų dvaro daržinę, išverstas
į duobę ir užkastas.

LPKTS Klaipėdos raj. filialas, pritaria atminimo lentos atdengimui ant namo
sienos, Kvietinių-Minijos gatvės kampe, kur gyveno Stalmokai, bei vieną iš gatvių
Gargžduose pavadinti Antano Stalmoko vardu, bei paskelbti Gargždų miesto garbės
piliečiu.

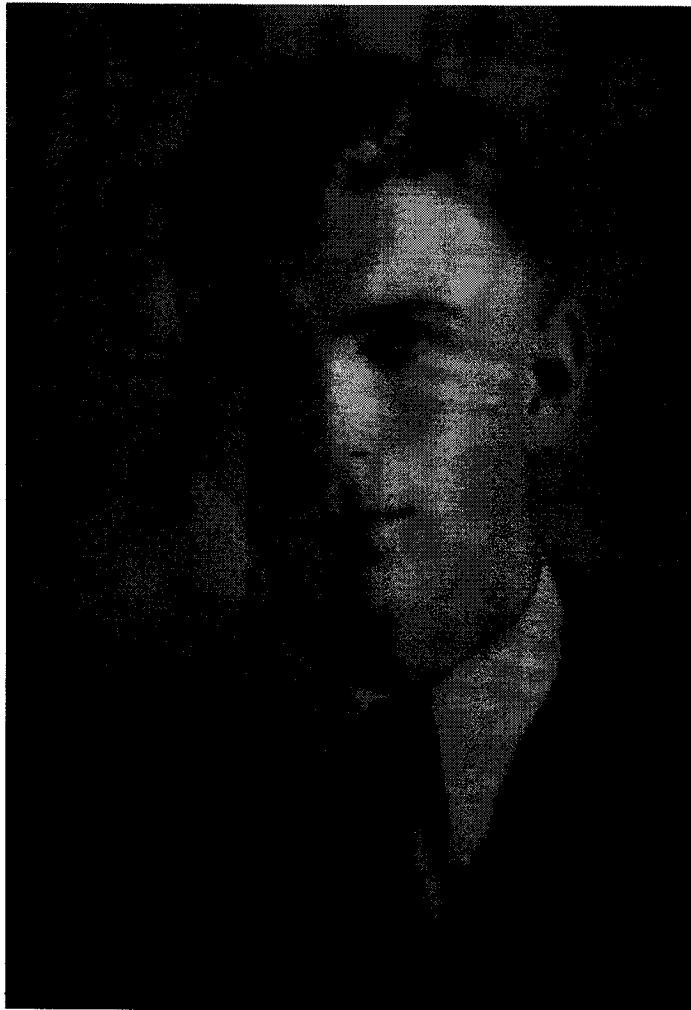
Šio projekto įgyvendinimui, pagal galimybes, prašome skirti 850 eurų.
Priedas; A. Stalmoko biografija-3 lapai

Pagarbiai Valdybos pirmonokas

Tel. 8 685 56384

 Jonas Šatkus

Antanas Stalmokas
1920 – 1946
Gargždų, Endrejavo, Veiviržėnų ir Kulių valsčių partizanų vadas
žuvęs didvyrio mirtimi už Lietuvos laisvę

Stalmokų tėviškė Klaipėdos rajonas Žvelsėnų kaimas esantis Minijos upės slėnyje. Antano tėvas norėdamas praturtėti išvyko į Ameriką. Po poros metų, užsidirbęs pinigų, grįžo į Gargždus ir Kvietinių - Minijos gatvių sankryžoje pasistatė mūrinį namą. 1921 m. buvo išrinktas pirmuoju Gargždų valsčiaus viršaičiu.

1920 metais gimė bendravardis sūnus Antanukas. Besimokydamas gimnazijoje, naudodamasis istoriniais šaltiniais, parašė pirmąją Gargždų istoriją. 1940 m. įstojo į Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Medicinos fakultetą. Baigė du kursus. Trečio nebaigė, kadangi vokiečiai universitetą uždarė. Iki suėmimo, rašė dienoraštį.

Susipratusi Lietuvos inteligentija jau vokiečių okupacijos metais pogrindyje kūrė planus kaip pasipriešinti sovietinei okupacijai. Pralaimint vokiečiams rytų fronte, pogrindžio sąlygomis, įsikūrė karinė organizacija Lietuvos Liaudies Armija (LLA), kuriai vadovavo patriotiškai nusiteikusi karininkija ir inteligentija. Jos tikslas buvo nutolus frontui į Vakarus atkurti Lietuvos nepriklausomybę. Pasiūlius artimam draugui A. Pareigui iš Vėžaičių A. Stalmokas, įstojo į LLA.

Priesaika įvyko Kauno arkikatedroje - bazilikoje. Po vakarinių mišių, kai išėjo žmonės, abu atsiklaupė ant vieno kelio prieš altorių, iškėlę rankos du pirštus atmintinai išsakė priesaikos žodžius:

Dievo ir visų žuvusiųjų už Lietuvos laisvę akivaizdoje prisiekiu, jog kovosiu dėl Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės ..... Ištikimai vykdysiu įsakymus, didžiausioje paslapyje laikysiu patikėtus įpareigojimus. Tai, ką prisiekiu, man, Dieve, įvykdyti padėk ir laimink.

Mokyti, kaip vesti partizaninį karą, LLA vadovybė A. Stalmoką, su grupe draugų, pasiuntė žvalgų mokyklą šalia Karaliaučiaus Noihofo kaime.

1944 metais, artėjant frontui, Žemaitijos legiono, Kretingos apskrities štabo kapitonu Prano Šopagos nurodymu buvo įkurtas „Maumedžio“ štabas. Jam priklausė *Gargždy, Endriejavo, Kulių ir Vėviržėnų valsčiai*. Štabo viršininku buvo paskirtas A. Stalmokas. Buvo ketinta Kuliuose išlaisvinti 5-6 vaikus paimtus į sovietinę armiją, tačiau sužinojus, kad Kuliuose yra daug kariuomenės, ketinimo atsisakyta. Mokytojaudamas Salantuose rašė straipsnius į pagrindinę spaudą.

Laukdama JAV ir Anglijos pagalbos, LLA vadovybė stengėsi visoje Lietuvos teritorijoje suburti platų organizacijos tinklą, jį išsaugoti ir laukti kada Amerika išvaudos. Todėl nebuvo planuojama steigti didelių pasipriešinimo būrių. Buvo siekiama surasti sąlytį su besislapstančiais partizanais, apsaugoti vaikus nuo mobilizacijos, buvo mokoma kaip įsirengti požemines slėptuves miškuose, prie sodybų, kuriuose galėtų slėptis po 3-4 karius.

Artėjo Rytų frontas. Tą atmintiną 1944 metų dieną atsisveikinti atėjo Adolfas Pareigis ir ištare. „Kartu su vokiečiais traukiuosi į Vakarus. Prašau Antanai, bėkim kartu, nes čekistai sužinos apie mūsų darbus ir sudraskys į gabalus“. Antanas atsakė: „*Nesitrauksiu. Esu reikalingas Lietuvai ir jos vienos palikti negaliu*“.

Miške būdamas, be ryšio, nieko nenuveiksi. Pati partizaninio karo taktika reikalavo, kad dalis partizanų - užsimaskavę gyventų legaliai. (A. Stalmokas mokytojavo). Taip buvo palaikomas ryšys su gyventojais ir tarp būrių. Kuo ne visa Žemaičių legiono vadovybė gyveno legaliai, todėl juos kagebistams suimti buvo nesunku.

NKVD žvalgyba sekė LLA veiklą. Jų agentai stengėsi įsiskverbti LLA į partizanų štabus, tačiau visiškai apsaugoti nuo nematomo priešo nepavyko. Vienas pirmųjų į NKGB tinklą pateko Žemaitijos legiono LLA štabo vadas Adolfas Kubilius. Neišlaikęs žiaurių kankinimų, būdamas pusiau sąmoningoje būsenoje palūžo. Jis išdavė visą aktyviai veikiantį LLA pagrindžio tinklą. Buvo suimta 20 vadovaujančių, atsakingą darbą dirbusių LLA karių, tame tarpe ir Antaną Stalmoką.

Areštas įvyko 1945.05.01 dieną Gargžduose jo tėvų kieme. Buvo atlikta kruopšti krata, tačiau nei ginklų, nei proklamacijų nerado. Priklaupęs ant vieno kelio dar paprašė mamos, kad palaimintų. Sunkvežimio kėbule jau sėdėjo du kareiviai su užmautais durtuvais ant šautuvų. Antanui atrišo rankas, kad galėtų įlipti į sunkvežimį. Pajudėjus mašinai Antanas Stalmokas pakėlęs ranką garsiai sušuko: „*Laukit aš dar sugrįšiu*“.

Suimtasis buvo išvežtas į Vilnių – NKVB rūmus, kur buvo žiauriai tardomas. Rasta 17 tardymo, rusų kalba rašytų, protokolų.

Į tardytojo klausimą, ką nuveikė LLA vadovybė norėdama suburti banditus? Stalmokas atsakė, kad LLA legiono vadovybė nedavė jokie nurodymo kurti partizanų būrius. Kretingos apskrities štabo viršininkas kapitonas Pranas Šopaga, remdamasis sveiku protu, taip pat nepritarė ginkluotam pasipriešinimui, nes priešintis galingai sovietų armijai, būtų beprasmiškos aukos. Laukdama JAV ir Anglijos pagalbos, štabo vadovybė stengėsi sukurti platų LLA organizacijos tinklą ir jį be kraujo praliejimo išsaugoti iki naujo karo pradžios. Tačiau šis darbas buvo sunkus ir pavojingas, todėl judėjo labai lėtais žingsniais. Stalmokui asmeniškai su partizanais trumpai teko gyventi miške netoli Rūdaičių kaimo.

Tardant buvo naudojamas smurtas. Dažnai po tardymo skaudžiai sumušta, be sąmonės Antaną ilgais požeminiais koridoriais vilkte atvilkdavo prie kameros durų.

Antano Stalmoko teisminis tardymas. Į klausimą kur gimėte – A. Stalmokas atsakė – Nepriklausomoje Lietuvos Respublikoje. Atsakymas labai papiktino pirmininkaujantį – reiškia okupantai teisčia svetimos valstybės pilietį.

Kada įstojote į banditinę organizaciją? Prašau neįžeidinėti garbingos LLA organizacijos. Iš tiesų, Raudonoji armija yra plėšikų, prievartautojų, galvažudžių, okupantų kariuomenė.

Pirmininkaujantis, girdėdamas tokius žodžius nervinosi, jis daug visko girdėjo iš teisiamųjų, bet šis jaunas įžuleivis pranoko visus. Nors jo nusikaltimai nėra sudėtingi, bet kadangi jis per daug žino, savarankiškai mato ir daug kalba, būtina įstatymo vardu nužudyti.

Po pietų pertraukos A. Stalmokas be jokių užuolankų pabrėžė, jog į majoro Rumiancevo klausimus neatsakinės. Remdamasis Vienos konvencija, jis pareiškė jog valstybė okupantė neturi jokios juridinės galios teisti okupuotos valstybės piliečius.

Nuosprendis: pagal RSFSR baudžiamojo kodekso 58-1a ir 58-11 straipsnius už „tėvynės“ išdavimą ir antisovietinę veiklą **Antaną Stalmoką, Antano nuteisė aukščiausią bausmę – sušaudyti.**
Vilnius, 1946.01.9.

Antanas Stalmokas nebuvo didelis nusikaltėlis. Jis neturėjo ginklo, nieko nebuvo nužudęs, todėl jam ne kartą buvo siūlyta rašyti *malonės prašymą*, bet jis atsisakė. Jis nesijautė padaręs nusikaltimo prieš savo Tautą, Tėvynę, todėl *prašyti pasigailėjimo iš karinių nusikaltėlių neleido tautiško suvokimo garbė: jei žūti – tai tik stovint, bet ne atsiklaupus ant kelių maldauti pasigailėjimo.*

Antanas Stalmokas buvo sušaudytas KGB rūmų rūsyje. Jo kūnas, kartu su kitais pasmerktaisiais buvo nuvežtas į Tuskulėnų dvaro daržinę, išverstas į duobę ir užkastas. Kuomet slaptos kapinės buvo pilnai prilaidotos čekistai bandė jas paslėpti. Daržinė buvo nugriauta, žemė buldozeriu išlyginta ir pasėta žolė. Viskas buvo daroma slapta, todėl gyventojai mažai ką žinojo apie Stalmoko areštą ir teismo nuosprendį.

Lietuvai atgavus nepriklausomybę buvo aptiktas masinių žudynių brolių kapas. Kasinėjimai ir antropologų tyrimai parodė, kad nuo 1944 iki 1946 metų čia buvo užkasti 766 sąžinės belaisviai. Atminti žuvusiems pastatyta koplyčia – kolumbariumas.

1992 metais buvo atskleista Tuskulėnų dvaro paslaptis, Praėjus 3 metams, Sąjūdžio pakilimo banga jau buvo atslūgusi. Aktyviausi gargždiškiai susirinkę mažajame skverelyje klausė savęs? Politinis kalinys Jonas Kudžma, gerai pažinojęs Stalmoką kalbėjo: ar nereiktų Antano Stalmoko vardą įrašyti į garbingiausią Gargždų istorijos knygą, o vieną miesto gatvę pavadinti didvyrio vardu („Banga“, 1992 m. birželio 20 d. Nr. 49). Po to praėjo dar 25 metai, Antanas Stalmokas buvo užmirštas. Po aukštu beržu, tebesimeldžia liaudies meistro Petro Balsio išdrožtas, nuo laiko pakrypęs ir pajuodęs Rūpintojėlis. Užmiršto Rūpintojėlio niekas nemato ir nelanko.

Rūpintojėlį ir skverelį būtina atnaujinti, o ant namo sienos, Kvietinių – Minijos gatvės kampe, kur gyveno Stalmokai, ant kampinės sienos pakabinti atminimo lentą su užrašu.

**Antanas Stalmokas,
1920 – 1946 m.**

**Šiame name gyveno,
Gargždų, Endrejavo, Vėviržėnų ir Kulių valsčių partizanų vadas.
Išduotas, kankintas ir sušaudytas Vilniuje KGB rūmuose.
Palaikai ilsisi Tuskulėnų dvaro parke – kolumbariume.**

Lietuvos nepriklausomybės 100 metų atkūrimo jubiliejaus proga, po mirties,
Antaną Stalmoką vertėtų paskelbti Gargždų miesto garbės piliečiu.
Česlovas Leonas Kareckas 2000 metais, remdamasis KGB archyvine medžiaga, parašė knygą
„Uždegti laisvės žibutį norėjom“.

Vėžaičiai, 2017.10.26   Vytautas Gipiškis

Žymių žmonių, istorinių datų, įvykių įamžinimo ir gatvių pavadinimų suteikimo komisija turi patvirtinti atminimo lentos tekstą. Tik po projekto suderinimo gaminama ir kabinama lenta. Kaina apie 850 eurų.